

Андрэй КАЛАСОЎСКІ,

выкладчык кафедры эканамічнай геаграфіі і аховы прыроды факультэта прыродазнаўства
УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М. Танка»

Наталля НАВУМЕНКА,

дэкан факультэта прыродазнаўства

УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М. Танка»

кадыдат сельскагаспадарчых навук, дацэнт

Вячаслаў САСНОЎСКІ,

кандыдат геаграфічных навук, дацэнт

Спецыялізацыя сельскай гаспадаркі адміністрацыйных раёнаў Беларусі і неабходнасць яе ўдасканалення

Праблема тэрытарыяльнай спецыялізацыі сельскай гаспадаркі і рацыянальнага яе размяшчэння – адна з найважнейшых у прасторавай арганізацыі вытворчасці любой краіны. Для Беларусі, у якой кожны сёмы гектар сельскагаспадарчых зямель забруджаны радыёнуклідамі і амаль кожны дзесяты гектар неспрыяльны для земляробства па прычыне іх забалочанасці і завалуненасці, – яна набывае яшчэ большую вастрэбнасць. Нельга скідаць з рахунку і пытанне канкурэнтаздольнасці, якое для нацыянальнай эканомікі з’яўляецца стратэгічным, а рацыянальнае размяшчэнне сельскагаспадарчай вытворчасці – адна з умоў яе павышэння

Тэрытарыяльную спецыялізацыю сельскай гаспадаркі мы разглядаем як адзін з бакоў тэрытарыяльнага падзелу працы, які адлюстроўвае ўстойлівую канцэнтрацыю вытворчасці сельскагаспадарчай прадукцыі на тэрыторыі адміністрацыйных раёнаў. Фарміраваць сельскагаспадарчыя зоны вытворчасці сельгаспрадукцыі можна як па раёнах, так і па прыродных правінцыях і акругах. Аднак трэба мець на ўвазе, што забяспечыць арганізацыю і кантроль за рэалізацыяй і размяшчэннем вытворчасці і развіццём міжраённых сувязей па адміністрацыйных раёнах значна прасцей. У сувязі з гэтым нам і

ўзяты раёны, як асноўныя тэрытарыяльныя адзінкі пры вызначэнні спецыялізацыі. Адміністрацыйныя раёны, у сваю чаргу, могуць утвараць пэўныя спецыялізаваныя зоны таварнай вытворчасці. Фарміраванне спецыялізаваных зон таварнай вытворчасці – аб’ектыўны працэс, які ўзмацняецца па меры развіцця прадукцыйных сіл і рыначных адносін і адбываецца пад уплывам складанага ўзаемадзеяння розных фактараў. Усю іх сукупнасць можна ўмоўна аб’яднаць у наступныя групы:

1) прыродныя (тып і ўрадлівасць глебы, тэмпературны рэжым, узровень увільгатнення і інш.);

2) арганізацыйна-эканамічныя

(інвестыцыйная прыцягальнасць, лагістычнае забеспячэнне рэгіянальнага рынку, узровень дзяржаўнай падтрымкі і інш.);

3) сацыяльна-эканамічныя (дынаміка колькасці насельніцтва і яго шчыльнасць, наяўнасць працоўных рэсурсаў і іх структура, узровень даходаў насельніцтва і інш.);

4) навукова-тэхналагічныя (тэхнічная аснашчанасць, укараненне новых гатункаў раслін і парод жывёл, выкарыстанне рэсурса-энергазберагальных тэхналогій і інш.);

5) аграэкалагічныя (фітасанітарны стан тэрыторый, аптымальная структура севазвароту і інш.).

Калі ідзе размова аб тэрытарыяльнай спецыялізацыі сельскай

гаспадаркі, нельга скідваць з рахунку і міжнародны аспект. Маецца на ўвазе ўдзел Беларусі ў міжнародным тэрытарыяльным падзеле працы ці яе прысутнасць на сусветным рынку сельскагаспадарчай прадукцыі. На жаль, гэта прысутнасць у цяперашні час выглядае даволі сціпла. Так, удзельная вага ялавічыны складае 0,7 %, сухога малака – 1,1 %, сыроў – 2,6 %, сліўковага масла – 3,6 %. Па прадукцыі раслінаводства сітуацыя выглядае таксама не лепшым чынам. Дзеля справядлівасці трэба адзначаць, што асаблівасцю беларускіх умоў вытворчасці сельгаспрадукцыі з’яўляецца тое, што яны істотна саступаюць заходнееўрапейскім, не кажучы ўжо пра ЗША, Аргенціну і іншыя краіны. Напрыклад, у Англіі жывёла круглы год знаходзіцца на пашы, тады як у нас стойлавы перыяд складае 180-220 дзён. Яшчэ больш павялічваюцца выдаткі вытворчасці ў сувязі з высокай капіталаёмкасцю памяшканняў, неабходнасцю іх ацяплення і г.д. У выніку біяпатэнцыял Беларусі ў 2 разы меншы, чым у Заходняй Еўропе, што зніжае канкурэнтаздольнасць яе прадукцыі на сусветным рынку. Нават адносна

нізкая заробатная плата работнікаў аграрнага сектару нашай эканомікі сітуацыю не выратоўвае, таму як сусветныя цэны фарміруюцца па найбольш спрыяльных умовах, і яны аказваюцца ніжэйшымі, чым выдаткі вытворчасці ў краінах з менш спрыяльнымі ўмовамі. Знаходзячыся ў нечарназёмнай зоне, праблематычна разлічваць на тое, што збожжа, атрыманае ў Беларусі, можа класіфікавацца канкурэнцыю збожжы чарназёмных рэгіёнаў Украіны і Расіі.

Аднак самае прыкрае заключаецца ў тым, што айчыныя сельскагаспадарчыя вытворцы не валодаюць галоўнай для сучаснага этапу сусветнага эканамічнага развіцця канкурэнтнай перавагай – перавагай у галіне інавацый. Наадварот, сёння ў сваім тэхніка-тэхналагічным і арганізацыйна-кіраўленчым развіцці яны істотна саступаюць нават сярэднесусветнаму ўзроўню, не кажучы ўжо пра ўзровень, які дасягнуты перадавымі краінамі Захаду [1].

У сувязі з гэтым праблема выбару найбольш перспектывіўных для краіны відаў сельскагаспадарчай дзейнасці з’яўляецца як ніколі актуальнай. Памылкі ў гэтай

справе могуць дорага каштаваць не толькі тым, хто непасрэдна вырабляе сельгаспрадукцыю, але і ўсёй эканоміцы. Па меркаванні навукоўцаў, «ядро будучага конкурэнтнага сельскага гаспадарства ў нашай краіне павінна быць складзена з такіх апрацоўчых прамісловых галін, якія могуць перамагчы на міжнародным рынку аднаго з найбольш развітых і спецыялізаваных сельскагаспадарчых прамісловых галін – гэта будзе перапрацоўка сельскагаспадарчай прадукцыі ў пераважна перапрацоўчых прамісловых галін, якія могуць перамагчы на міжнародным рынку аднаго з найбольш развітых і спецыялізаваных сельскагаспадарчых прамісловых галін – гэта будзе перапрацоўка сельскагаспадарчай прадукцыі ў пераважна перапрацоўчых прамісловых галін, якія могуць перамагчы на міжнародным рынку аднаго з найбольш развітых і спецыялізаваных сельскагаспадарчых прамісловых галін» [1].

У сённяшніх умовах кожны вытворца сельгаспрадукцыі ў сілу сваіх магчымасцей (спрыяльных фактараў) павінен самастойна прымаць рашэнне, якую прадукцыю вырабляць. Галоўным крытэрыем эканамічнага развіцця становіцца максімальна магчымае атрыманне прыбытку. Пры гэтым трэба заўсёды памятаць пра тое, што на размяшчэнне вытворчасці і стварэнне спецыялізаваных зон адны фактары могуць спрыяць гэтым працэсам, а іншыя, наадварот, – стрымліваць іх. Ступень уплыву тых ці іншых фактараў у розных раёнах краіны моцна адрозніваецца. Так, удзельная вага прыдатных глеб для вырошчвання азімай пшаніцы вагаецца ад 76 % (Шклоўскі раён) да

Табліца 1 – Дыферэнцыяцыя паміж адміністрацыйнымі раёнамі ў ацэнцы некаторых фактараў развіцця сельскагаспадарчай вытворчасці (у сярэднім за 2007-2010 гг.)

Фактары	Максімальнае значэнне, раён	Мінімальнае значэнне, раён	Рознасць, разоў
Бал урадлівасці ворных зямель	42,7 Нясвіжскі	20,3 Гарадоцкі	2,1
Сярэдняя колькасць ападкаў, мм	770 Навагрудскі	560 Маларыцкі	1,4
Колькасць гадзін сонечнага ззяння	1890 Крычаўскі	1730 Ашмянскі і Астравецкі	1,1
Шчыльнасць сельскага насельніцтва, чал./км ²	75 Мінскі	3 Расонскі	25,0
Прыпадае на 100 га апрацоўчых сельгасзямель сярэднегадавых работнікаў, чал.	9,0 Гродзенскі	2,9 Расонскі і Нараўлянскі	3,1
Прыпадае на 100 га апрацоўчых сельгасзямель асноўных сродкаў, млн руб.	1951 Гомельскі	425 Чачэрскі	4,6
Прыпадае на 100 га апрацоўчых сельгасзямель энергетычных магутнасцей, тыс. конскіх сіл	0,54 Мінскі і Гродзенскі	0,14 Клімавіцкі	3,9
Шчыльнасць аўтамабільных дарог агульнага карыстання, км/1000 км ²	796 Мінскі	162 Столінскі	4,9

0 % (Лунінецкі і Лельчыцкі раёны), ячмяню – ад 85 % (Шклоўскі раён) да 3 % (Лельчыцкі раён), азімага трыцікале – ад 86 % (Шклоўскі раён) да 0,6 % (Светлагорскі раён), азімага рапсу – ад 85 % (Шклоўскі раён) да 0,1 % (Петрыкаўскі і Светлагорскі раёны), ільну – ад 58 % (Ашмянскі раён) да 0 % (Лунінецкі і Маларыцкі раёны). Між тым даныя статыстыкі сведчаць, што ў структуры валавога збору збожжа (без кукурузы) у Лунінецкім, Лельчыцкім і Светлагорскім раёнах вядучае месца займаюць менавіта трыцікале, жыта, ячмень і пшаніца [2]. Інакш як парадоксам назваць гэта нельга.

Даволі кантрастна выглядаюць і іншыя фактары развіцця сельскагаспадарчай вытворчасці (табліца 1).

Такая кантрастнасць фактараў развіцця сельскай гаспадаркі Беларусі павінна ўплываць на тэрытарыяльную спецыялізацыю і канцэнтрацыю вытворчасці. Аднак ва ўмовах Беларусі гэта сувязь далёка не заўсёды знаходзіць практычнае ўвасабленне. Дастаткова адзначыць, што вытворчасцю і рэалізацыяй прадукцыі жывёлагадоўлі (мяса, малака), бульбы, збожжа, рапсу і іншай прадукцыі займаюцца ўсе адміністрацыйныя раёны. Для даведкі нагадаем, што ў ЗША палову ўсёй прадукцыі сельскай гаспадаркі даюць 9 штатаў: Каліфорнія (11 %), Тэхас (7 %), Аёва (каля 7 %), Нябраска (звыш 5 %), Канзас (каля 5 %), Ілінойс, Мінесота, Паўночная Караліна і Віскансін.

За апошнія гады адбыліся істотныя змены ў аграрным профілі як самой Беларусі, так і яе раёнаў. Калі ў 1990 г. суадносіны паміж раслінаводствам і жывёлагадоўляй у цэлым па Беларусі складалі 35 % і 65 %, дык у 2010 г. – 55 % і 45 %. На ўзроўні адміністрацыйных раёнаў у сельгасарганізацыях цяпер раслінаводства пераважае амаль у кожным чацвертым, тады як у 1990 г. – у кожным другім. Такія змены былі звязаны, з аднаго боку, з большай запатрабаванасцю прадукцыі раслінаводства на ўнутраным рынку, з другога – з цэнавым фактарам. За 2010-2013 гг. у сувязі з актывізацыяй экспарта прадукцыі жывёлагадоўлі адбыліся

змены ў суадносінах паміж гэтымі важнейшымі відамі сельскагаспадарчай дзейнасці на карысць жывёлагадоўлі.

Важна падкрэсліць, што суадносіны паміж раслінаводствам і жывёлагадоўляй маюць важнае экалагічнае значэнне, таму як вызначаюць тып і інтэнсіўнасць аграрнай нагрукі на прыродны комплекс, прапорцыі паміж відамі сельскагаспадарчых зямель і тым самым фарміруюць сучаснае аблічча сельскіх ландшафтаў.

Для вызначэння ўзроўню тэрытарыяльнай спецыялізацыі сельскай гаспадаркі ўжываюцца розныя паказчыкі, аднак найбольш дакладна яго характарызуе ўдзельная вага тых ці іншых відаў вытворчасці ў структуры таварнай прадукцыі. Такім чынам можна выявіць тых віды прадукцыі, з якімі раён удзельнічае ў працэсе тэрытарыяльнага падзелу працы. Звычайна па ўдзельнай вазе ў агульным аб'ёме таварнай прадукцыі выдзяляюць 3-4 асноўныя віды дзейнасці і дадатковыя, якія неабходныя для нармальнага функцыянавання асноўных відаў. Менавіта такія падыход быў пакладзены намі ў аснову выдзялення сельскагаспадарчай спецыялізацыі ўсіх 118 адміністрацыйных раёнаў Беларусі.

У выніку атрымалася 7 накірункаў спецыялізацыі з вельмі рознай колькасцю адміністрацыйных раёнаў, якія стаяць за кожным з гэтых накірункаў (табліца 2).

Звяртае на сябе ўвагу тое, што толькі два накірункі спецыялізацыі (другі і трэці) прадстаўлены раёнамі ўсіх абласцей, што сведчыць аб шырокай іх геаграфіі. Разам з тым, два апошніх накірункі вельмі моцна лакалізаваны, таму як за імі стаяць не толькі найменшая колькасць раёнаў, але і раёны толькі адной з абласцей (адпаведна Магілёўскай і Мінскай).

Калі ўважліва прыглядзецца да накірункаў спецыялізацыі, можна заўважыць, што вялікая колькасць асобных відаў сельскагаспадарчай дзейнасці таксама характарызуецца шырокай геаграфічнай распаўсюджанасцю (малюнак 1). Напрыклад, малочна-мясная жывёлагадоўля, збожжавая

гаспадарка, вырошчванне цукровых буракоў прадстаўлены ў раёнах, якія вельмі моцна адрозніваюцца па сваіх прыродных, арганізацыйна-эканамічных, сацыяльна-эканамічных і іншых фактарах сельскагаспадарчай вытворчасці. Усё гэта дае падставы казаць пра недастатковасць іх ўлік пры яе размяшчэнні і, як вынік – нізкую эканамічную эфектыўнасць.

Увогуле трэба падкрэсліць, што задача павышэння эфектыўнасці – найважнейшая ў аграрным сектары эканомікі краіны. Факты сведчаць аб тым, што па такіх паказчыках эфектыўнасці, як валавы даход на 1 бала-гектар сельскагаспадарчых зямель, прыбытак ад гаспадарчай дзейнасці на 1 бала-гектар сельскагаспадарчых зямель, узровень рэнтабельнасці (з улікам усіх відаў дзяржападатрымкі), прадукцыйнасць працы (таварная прадукцыя на 1 занятага), адставанне ад нарматываў у цэлым па краіне складае адпаведна 40 %, 92, 55 і 45 %. Пры гэтым на ўзроўні рэгіёнаў найгоршая сітуацыя назіраецца ў Віцебскай і Магілёўскай абласцях.

Прычыны нізкай эфектыўнасці сельскагаспадарчай вытворчасці разнастайныя, аднак не апошняю ролю, на нашу думку, адыгрывае поўнае ігнараванне ці недастатковы ўлік рэальных фактараў яе развіцця. Так, па меркаванні спецыялістаў, у структуры пасяўных плошчаў Віцебскай, Гомельскай і Магілёўскай абласцей цукровых буракоў быць не павінна. Між тым, як бачна з табліцы 2, яны не толькі прысутнічаюць, але і вызначаюць спецыялізацыю пэўных раёнаў гэтых абласцей. Тое самае тычыцца збожжавых культур. Іх прысутнасць у кожным раёне апраўдана, аднак тое, што яны вызначаюць спецыялізацыю вялікай колькасці раёнаў, выклікае сумненні. Да таго ж мінімальна неабходная сума станоўчых тэмператур (звыш 10° С) для вырошчвання, напрыклад, кукурузы на зерне складае 2100-2900° (такі дыяпазон звязаны з рознымі яе гатункамі). Як вядома, адпаведнай сумай тэмператур валодае абмежаваная колькасць раёнаў краіны. Навукоўцы лічаць, што ў аптымальнай структуры пасяўных плошчаў Гомельскай вобласці лёну

Таблица 2 – Спецыялізацыя сельскай гаспадаркі адміністрацыйных раёнаў Беларусі, 2010-2012 гг.

Малочна-мясная жывёлагадоўля, развітая збожжавая гаспадарка з пасевамі цукровых буракоў, рапсу і гародніны	Бярозаўскі, Ганцавіцкі, Жабінкаўскі, Івацэвіцкі, Маларыцкі, Ліёзненскі, Брагінскі, Веткаўскі, Ельскі, Жыткавіцкі, Кармянскі, Лельчыцкі, Лоеўскі, Хойніцкі, Чачэрскі, Дрыбінскі, Хоцімскі
Малочна-мясная жывёлагадоўля, свінагадоўля, птушкагадоўля, развітая збожжавая гаспадарка з пасевамі гародніны, пладовых культур, цукровых буракоў і рапсу	Брэсцкі, Кобрынскі, Пінскі, Пружанскі, Бешанковіцкі, Глыбоцкі, Лепельскі, Полацкі, Талачынскі, Сенненскі, Бераставіцкі, Ваўкавыскі, Слонімска, Смагонскі, Барысаўскі, Валожынскі, Крупскі, Лагойскі, Маладзечанскі, Мядзельскі, Нясвіжскі, Пухавіцкі, Салігорскі, Стаўбцоўскі, Чэрвеньскі, Бабруйскі, Быхаўскі
Малочна-мясная жывёлагадоўля, свінагадоўля, развітая збожжавая гаспадарка з пасевамі пладовых культур, цукровых буракоў, рапсу і бульбы	Драгічынскі, Іванаўскі, Лунінецкі, Ляхавіцкі, Столінскі, Браслаўскі, Верхнядзвінскі, Докшыцкі, Дубровенскі, Міёрскі, Пастаўскі, Расонскі, Чашніцкі, Шаркаўшчынскі, Добрушскі, Жлобінскі, Калінкавіцкі, Нараўлянскі, Акцябрскі, Петрыкаўскі, Рэчыцкі, Рагачоўскі, Светлагорскі, Воранаўскі, Дзятлаўскі, Зэльвенскі, Іўеўскі, Карэліцкі, Лідскі, Мастоўскі, Навагрудскі, Астравецкі, Ашмянскі, Свіслацкі, Бярэзінскі, Вілейскі, Клецкі, Капыльскі, Любанскі, Слуцкі, Старадарожскі, Уздзенскі, Бялыніцкі, Глускі, Горацкі, Кіраўскі, Клімавіцкі, Касцюковіцкі, Круглянскі, Клічаўскі, Слаўгарадскі, Асіповіцкі, Магілёўскі, Чавускі, Шклоўскі
Свінагадоўля, малочна-мясная жывёлагадоўля, развітая збожжавая гаспадарка з пасевамі цукровых буракоў, рапсу, бульбы і гародніны	Камянецкі, Гарадоцкі, Аршанскі, Ушацкі, Гомельскі, Мазырскі, Шчучынскі, Чэрыкаўскі
Птушкагадоўля, малочна-мясная жывёлагадоўля, свінагадоўля, развітая збожжавая гаспадарка з пасевамі цукровых буракоў і рапсу	Баранавіцкі, Віцебскі, Шумілінскі, Буда-Кашалёўскі, Гродзенскі, Дзяржынскі, Смалявіцкі
Збожжавая гаспадарка, малочна-мясная жывёлагадоўля з пасевамі рапсу, бульбы і льновалакна	Краснапольскі, Крычаўскі, Мсціслаўскі
Гароднінаводства, птушкагадоўля, малочна-мясная жывёлагадоўля, развітая збожжавая гаспадарка з пасевамі бульбы, рапсу і кветкавых культур	Мінскі

не павінна быць месца, аднак фактычна сёння кожны чацверты раён гэтага рэгіёна вырошчвае яго.

Традыцыйна для ацэнкі эканамічнай эфектыўнасці размяшчэння асобных відаў сельскагаспадарчай дзейнасці ўжываецца сістэма паказчыкаў: ураджайнасць, сабекошт, выдаткі працы на 1 працуючага, чысты даход з адзінкі плошчы, рэнтабельнасць вытворчасці. Акрамя таго, эфектыўнасць можа быць адлюстравана з дапамогай каэфіцыента эфектыўнасці размяшчэння (K_3):

$$K_3 = (Y_{pi} : Y_{ki}) / (C_{pi} : C_{ki}), \quad (1)$$

дзе K_3 – каэфіцыент эфектыўнасці размяшчэння раслінаводства ці жывёлагадоўлі;

Y_{pi} і Y_{ki} – узровень ураджайнасці (прадукцыйнасці жывёлагадоўлі) i -тай вытворчасці рэгіёна і краіны;

C_{pi} і C_{ki} – сабекошт адзінкі прадукцыі i -тай вытворчасці ў рэгіёне і краіне.

Чым вышэй велічыня K_3 , тым больш высокім узроўнем эфектыўнасці характарызуецца вядзенне дадзенай вытворчасці ў рэгіёне i -тым больш верагодным з'яўляецца атрыманне канкурэнтаздольнай прадукцыі.

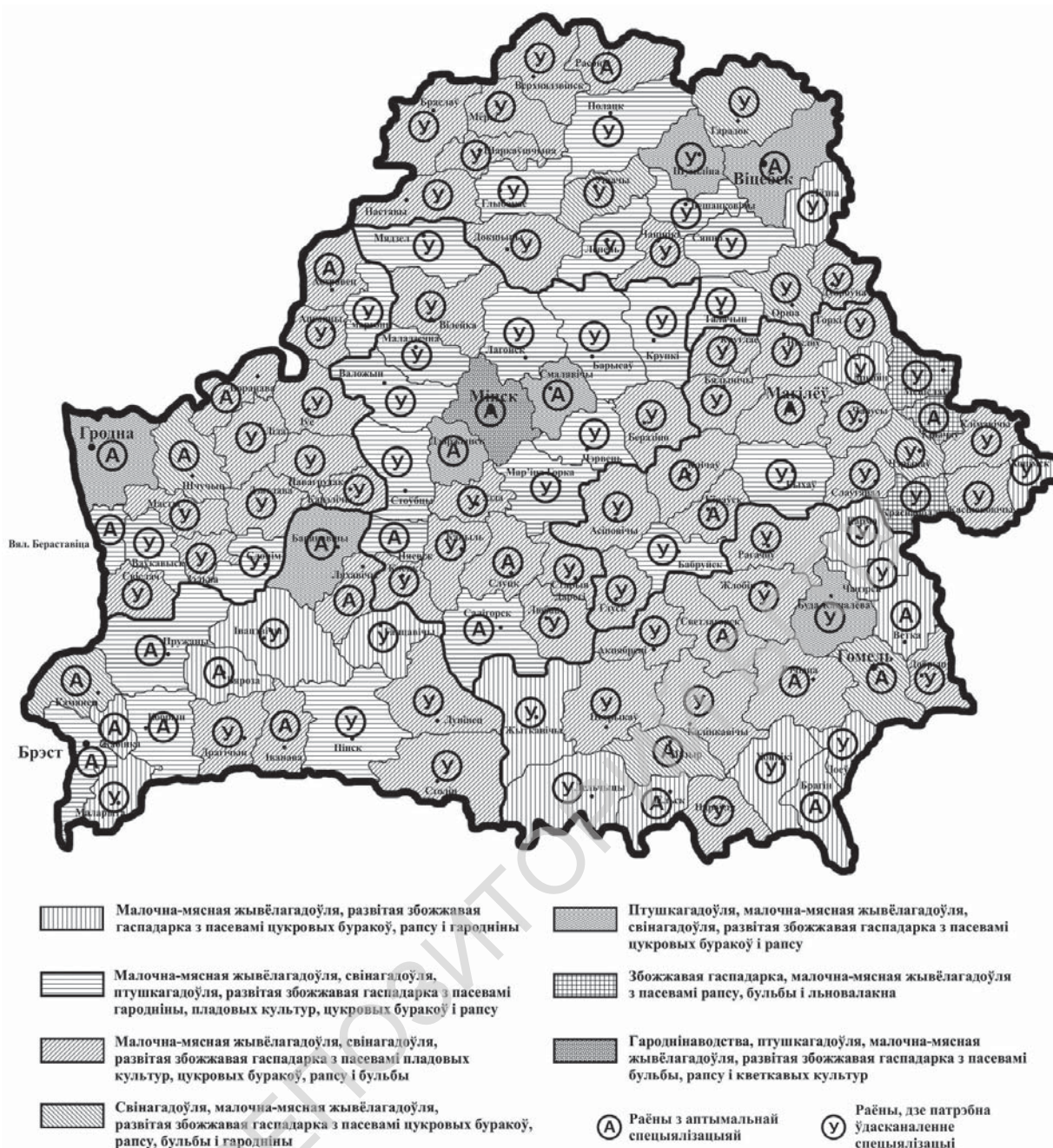
Адказ на пытанні адносна эфектыўнасці ўсёй сельскагаспадарчай вытворчасці і наколькі адпавядае маючая месца спецыялізацыя вытворчасці ў тым ці іншым раёне прыродным і іншым фактарам, даць складаней, аднак неабходна. У якасці галоўнага крытэрыя такой адпаведнасці найлепш, на нашу думку, выкарыстаць прыбытак ад гаспадарчай дзейнасці ў разліку на 1 бала-гектар сельгасзямель (з улікам усіх відаў дзяржпадтрымкі). Рэйтынг 10 раёнаў, якія характа-

рызуюцца самым высокім і самым нізкім прыбыткам, дае магчымасць сцвярджаць, што ў першай групе раёнаў гэта адпаведнасць з'яўляецца самай высокай, а ў другой – самай нізкай.

Што тычыцца астатніх раёнаў, для іх намі быў ужыты той самы крытэры, толькі за базу параўнання ўзята сярэдняя велічыня гэтага прыбытку па Беларусі. У выніку раёны, якія характарызаваліся большым прыбыткам за сярэдні паказчык па краіне, аднесены да раёнаў з аптымальнай спецыялізацыяй, астатнія – да раёнаў, дзе патрабна яе ўдасканаленне (малюнак 1).

Удасканаленне спецыялізацыі павінна адбывацца пастаянна, таму як вельмі хутка змяняюцца фактары сельскагаспадарчай вытворчасці, асабліва ў апошнія дзесяцігоддзі (дэпапуляцыя сельскай мясцовасці, попыт на сельгаспрадукцыю, тэх-

Малюнак 1 – Спецыялізацыя сельскай гаспадаркі адміністрацыйных раёнаў Беларусі, 2010-2012 гг.

нічнае забеспячэнне аграрнага сектара і інш.). Пэўнай увагі патрабуюць таксама кліматычныя змяненні. У Беларусі за апошнія 20 гадоў засухі сталі практычна штогадовай з'явай, а ў 1992, 1993 і 2002 гг. яны адзначаліся на большай частцы тэрыторыі краіны. Паўтараемасць іх павялічваецца з поўначы на поўдзень: у Гомельскай вобласці яны здараюцца 1 раз у 2 гады,

Табліца 3 – Рэйтынг 10-ці адміністрацыйных раёнаў, якія характарызаваліся самым высокім і самым нізкім прыбыткам ад гаспадарчай дзейнасці ў разліку на 1 бала-гектар сельгасзямель (у сярэднім за 2006-2010 гг.)

Месца	Самы высокі прыбытак	Самы нізкі прыбытак
1	Дзяржынскі	Барысаўскі
2	Смялявіцкі	Глускі
3	Мазырскі	Лёзненскі
4	Нясвіжскі	Шаркаўшчынскі
5	Баранавіцкі	Ушацкі
6	Віцебскі	Хоцімскі
7	Гродзенскі	Краснапольскі
8	Брэсцкі	Ганцавіцкі
9	Гомельскі	Вілейскі
10	Мінскі	Лепельскі

у Брэсцкай – 1 раз у 2-3 гады [3, с. 216-217]. Улік гэтых змяненняў дазволіць аптымізаваць сельскагаспадарчую дзейнасць, а значыць, зрабіць яе найбольш эфектыўнай.

У заключэнні хацелася б адзначыць, што сучасная тэрытарыяльная спецыялізацыя сельскай гаспадаркі Беларусі істотна адрозніваецца ад той, якая традыцыйна знаходзіла адлюстраванне на геаграфічных картах (у Нацыянальным атласе Беларусі, школьным атласе па геаграфіі Беларусі і інш.). Зразумела, што гэта акалічнасць патрабуе адпаведнай карэкціроўкі картаграфічнага матэрыялу.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Лыч, Г.М. Развитие агропромышленного комплекса: новые вызовы и возможные ответы на них: [монография] / Г.М. Лыч, А.П. Шпак; рец. Г.И. Гануш, А.С. Сайганов; РНУП Институт системных исследований в АПК НАН Беларуси. – Минск, 2014. – 133 с.

2. Бельский, В.И. Сравнительная эффективность сельскохозяйственного производства в разрезе районов Республики Беларусь / В.И. Бельский [и др.]. – Минск: Ин-т системных исследований в АПК НАН Беларуси, 2010. – 106 с.

3. Кадыров, М.А. Эффективное растениеводство как следствие оптимальной среды хозяйствования / М.А. Кадыров. – Минск: Наша идея, 2012. – 283 с.

4. Нацыянальны атлас Беларусі. – Мінск: Белкартаграфія, 2002. – 292 с.

Поступление в редакцию 30.09.2014

A. KALASOUSKI,
N. NAVUMENKA,
V. SASNOUSKI

SPECIALIZATION OF AGRICULTURE OF ADMINISTRATIVE REGIONS IN BELARUS AND THE NEED FOR ITS IMPROVEMENT

Specialization of all 118 administrative districts, which are combined in 7 of its directions, is defined. The problem of increasing the efficiency of agricultural production is considered at the regional level. ■

В ноябре 2014 г. отметит свой 80-летний юбилей географический факультет, один из старейших в университете и в стране. Официальной датой основания факультета является 1934 г., когда Постановлением Совнаркома БССР «О работе БГУ» основан геолого-почвенно-географический факультет.

Становление географического образования и изучение географии студентами фактически началось с первых лет деятельности БГУ, когда в 1921 г. на рабфаке география была представлена как учебная дисциплина, в 1923 г. на педфаке организован «кабинет местного края», а в 1924 г. на заседании совета отделений педагогического факультета единогласно принято предложение «о введении для всех студентов педагогического факультета изучения географии Белоруссии». Таким образом, 1923-1924 гг. можно считать началом введения географического образования в университете.

Первыми профессорами географического факультета были А.А. Смолич, академики Я.Н. Афанасьев и Н.Ф. Блиодохо (геолог, организатор геологической службы БССР, составивший первую геологическую карту Белоруссии), а также член-корреспондент АН БССР А.М. Жирмунский (геолог, автор трудов по четвертичной геологии, гидрогеологии, геоморфологии и тектонике). Большую помощь в организации учебного процесса и научных исследований в период становления факультета оказывали ученые Москвы и Ленинграда – профессора М.Н. Смирнов, И.М. Иванов.

Становление географического факультета и географического образования в целом проходило в сложной и противоречивой обстановке 30-х годов, свидетельством чего является судьба одного из первых деканов факультета – С.И. Жилинского, подвергнувшегося репрессиям. К 1936 г. на факультете работали три отделения – географии, геологии, почвоведения и 6 кафедр. С 1937 г. после закрытия отделения геологии факультет стал называться географическим.

Великая Отечественная война прервала научную и учебную работу факультета. Многие преподаватели и студенты ушли на фронт. В годы

войны здание факультета было разрушено, оборудование разграблено. С октября 1943 г. деятельность Белорусского государственного университета, в том числе географического факультета, возобновилась на станции «Сходня» Октябрьской железной дороги под Москвой. Большую помощь факультету в организации учебного процесса, обеспечении учебно-методической литературой, приборами и оборудованием в это тяжелое время оказывал географический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова. Ученые МГУ читали отдельные курсы, содействовали развитию научных исследований, осуществляли научное руководство аспирантами и соискателями. Летом 1944 г. географический факультет вернулся в Минск, и в 1945 г. состоялся его первый послевоенный выпуск – девять человек.

В 1951-1958 гг., 1966-1969 гг., с 1994 г. и по настоящее время на факультете работает геологическое отделение, но название факультета остается прежним. В 70-80-е гг. значительно улучшается учебно-материальная база факультета, создается учебная географическая станция «Западная Березина» (1973 г.), расширяется музей землеведения. В 1987 г. начинает работать Браславская лимнологическая станция.

Начиная с 1990-х гг. система географического образования получила дальнейшее развитие. С 1994 г. ведется обучение по новым специальностям – «Геология» и «Экология». В 1995 г. открывается кафедра динамической геологии, а в 1997 г. вводится новая специализация – «Географические информационные системы» (ГИС). В этот период географические факультеты и специальности географического профиля открываются в вузах Гомеля, Витебска, Могилева, Полоцка, Баранович, однако по своему научно-кадровому потенциалу, структуре, количеству специальностей и специализаций географический факультет БГУ продолжает оставаться ведущим центром подготовки географических кадров страны.

Важным событием для студентов и сотрудников географического факультета стало завершение реконструкции учебного корпуса в 2001 г.